

Св. Тереза на Младенеца Исус и на Светия Образ, учителка на Църквата. Нейното открояващо се учение

Според известната дефиниция на папа Бенедикт XIV, за провъзгласяването на църковноучител е необходимо изпълнението на три изисквания: открояващо се учение, забележителна святост на живота, провъзгласяване от папата или от законно свикан вселенски събор (вж. Benedictus XIV, *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*, lib. IV, pars II, in: *Opera omnia*, editio novissima, Prati, 1841, p. 512). В тези изисквания папа Бенедикт XIV обобщава условията, при които Църквата през вековете е признавала или обявявала определени светии за учители на Вселенската църква.

Макар забележителната святост на живота да е задължително предусловие, а волеизявлението на папата или на събора да остава формалният акт на признаване на църковното учителство, открояващото се учение е специфичното и определящо качество за признаване на титлата „църковноучител“. Необходимо е обаче да се уточни как и доколко едно учение може да бъде качествено по този начин. Затова трябва да се запитаме какви са критериите за определяне на открояващия се характер на едно учение? Критериите, предложени от Бенедикт XIV и вече съдържащи се в декрета *Gloriosus* на папа Бонифаций VIII, са класически. С тях за открояващия се характер на учението на един бъдещ църковноучител се съди по някои специфични прерогативи в полза на истината, дадена в Откровението. По повод учението на един светец се пита дали: *errorum tenebrae fuerint profugatae, obscura fuerint dilucidata, dubia declarata, Scripturarumve aenigmata reserata*, „мракът на заблудите е премахнат, неясните са изяснени, съмненията са преодоленни и загадките на Писанията са разгадани“ (стр. 513). Това са критерии от доктринално естество, които са в служба на истината на Писанието, било то в борбата със заблудите, в изясняването на неясни или съмнителни реалности, или като особен премъдростен принос към разбирането на труднопонятните места в Откровението.

В края на XIX век по повод обявяването на свети Алфонс Мария де Лигуори за църковноучител бяха посочени и други критерии. Те изтъкват признаването на благотворното влияние на доктрината на църковноучителя *in bonum Ecclesiae* („за благото на Църквата“) и нейната значимост в някои специфични области: *sive in confutandis invalescentibus erroribus, sive in illustrandis sacris Litteris, sive in explanando Revelationis deposito, sive in dirigendis moribus*, „било при опровергаването на преобладаващите заблуди, било при осветляването на свещените Писания, било при обяснението на наличния в Откровението залог на вярата, било при ръководството на нравите“ (вж. *S. Congregationis SS. Rituum*, die 11 martii 1871, in: ASS 6 [1870] p. 317-318). Тези критерии частично разшириха изискванията за провъзгласяването на един църковноучител, а именно с това благотворното му влияние да е в служба на Църквата, като учението му е от полза не само в областта на богооткровените истини и богословието, но и в особената област на християнския морал.

Св. Тереза Исусова и св. Екатерина Сиенска, провъзгласени за църковноучителки от папа Павел VI през 1970 г., бяха представени като свидетели и учители в истината на вярата и в светостта на живота. Критериите, предложени с оглед на тяхното църковно учителство, имат предвид и учението на Втория ватикански събор относно харизмите в Църквата (LG, 12), относно стойността на свидетелството на мистиците за задълбочаването на наличния в Откровението залог на вярата (DV, 8), както и относно влиянието им в духовността и в насърчаването на светостта.

Неотдавна въз основа на определението на конституцията *Pastor Bonus* (чл. 73), което предвижда предварителна преценка от страна на *Конгрегацията за доктрината на вярата* относно *eminens doctrina* („открояващото се учение“) на един светец, предложен като кандидат за църковноучител, някои от тези критерии за проверка на наличието на *eminens doctrina* бяха преформулирани, като бяха взети предвид както традиционните критерии, така и доктрината на Втория ватикански събор.

Тези критерии се отнасят преди всичко до църковното разпознаване на наличието на конкретен дар на мъдрост за благо на Църквата, който е даден от Светия Дух и е удостоверен и потвърден от благотворното влияние, оказано върху Божия народ от текстовете и учението на конкретен светец или светица. За целта трябва да се докаже, че учението на светиите, кандидати за титлата „църковноучител“, не само съответства напълно на вярата и християнския живот, но и се откроява (*eminet*) с качеството или количеството на техните текстове, с висотата и дълбочината на тяхното учение, с постигнатия зрял и мъдър синтез, с упражненото ефективно положително влияние, така че да могат да бъдат признати за квалифицирани свидетели на живото Църковно предание. Такова открояващо се учение може да бъде разпознато или в областта на католическото богословие, или в областта на духовния живот, доколкото съответното учение на бъдещия църковноучител внася особена светлина в изповядването и защитата на католическата вяра, в проповядването на Евангелието, в насърчаването на богопочитанието или на духовния живот на вярващите. Друг съществен критерий се отнася до източниците на учението. То трябва да бъде вдъхновено от Словото Божие, Преданието и Учителната власт на Църквата, така че да представлява проницателно премъдростно задълбочаване на богооткровените истини, да бъде плод на Светия Дух, даващ по-добро разбиране на предаваните реалности и думи, било то чрез проповядване на истината, богословски размисъл, изучаване и размишление от страна на вярващите, или чрез дълбоко преживяване на самите свръхестествени реалности (вж. DV, 8).

Към тези критерии, които по същество засягат съдържанието и източниците, се добавят и други, които се отнасят до необходимостта от широко разпространение на доктриналното послание, от положителен „прием“ от страна на Църквата, от особено благотворно влияние върху Божия народ, евентуално потвърдено от използването на учението на бъдещия църковноучител от страна на Учителната власт на Църквата и от особеното внимание, което католическото богословие отделя на това учение при изучаването и осветляването на тайните на вярата и християнския живот. Това влияние трябва да има и характер на универсалност, така че да засяга цялата Църква, а не само една нейна част или група хора. И накрая, необходимо е учението не само да е обективно открояващо се, но и да има актуалност. Доктриналното послание на бъдещия учител на Църквата трябва да бъде сигурно и трайно, способно да допринесе за утвърждаването и задълбочаването на залога на вярата, да даде нови перспективи на църковното учение и живот, с особено въздействие и актуалност за Църквата и света.

Становището (*positio*), представено на Светия престол с оглед провъзгласяването на Тереза на Младенеца Исус за църковноучител след предявени искания от много епископски конференции по света, се стреми да предложи пълно осветляване на съответствието на учението на светицата от Лизьо с критериите, предложени за преценка на наличието на едно открояващо се учение. Не липсват обаче и такива, които са изпитвали известно недоумение да приемат, че една млада кармитка, макар и светица, обичана от всички, е достойна да бъде поставена редом с други църковноучители от доктриналния ранг на Августин, Лъв Велики, Йоан Златоуст, Тома

Аквински или да споделя една и съща титла с нейните учители Тереза Авилска и Йоан Кръстни. Подробната и богата документация е позволила да се осветли конкретното приложение на горните критерии в конкретния случай на Тереза от Лизьо. Наистина, нейните текстове са сравнително кратки, с автобиографичен и поетичен характер или, както е при писмата, със семейно и педагогическо значение; в тях не бива да се търси структурирана съвкупност от учителни постановки (както е при други учения), дори и от тях да може да се извлече последователно и пълно гледище за основните истини на християнската вяра. И все пак, доктриналните качества на много страници, дори и на поетическите текстове, са отлични, последователността на учението за вярата и духовния живот, засвидетелствано от светицата, сияе с особения блясък на богословската светлина; някои от страниците ѝ са достойни за най-добра антология на католическото богословие и духовност.

Макар и по несистематичен начин, Тереза от Лизьо, както с основоположните си интуиции от богословско естество, така и с една силна евангелска жилка успява да даде израз на синтеза между вярата и един напълно католически християнски живот. По нейно време оригиналността ѝ е била забелязана веднага, тъй като тя се е характеризирала с провиденческо отхвърляне на янсенисткия манталитет, който е всявал ужас в душите. В края на епохата на Просвещението и триумфа на разума Тереза отново предлага сияйната светлина на Евангелието. Тя предвижда за нашия век завръщане към Писанието, тълкувано чрез инстинкта и усещането на една богооткровена вяра и предлагано като Слово на живота. Нейното учение преоткрива дълбокия смисъл на благодатта, на вярата, която е толкова по-светла, колкото повече е изпитвана, на християнската надежда, на Божията любов към всички, на призиванието на всички към святост в спокойното и ежедневно изпълнение на Божията воля.

Подчертавайки богословската стойност на страниците от автобиографичните ръкописи на Тереза, отец Годфроа Мадлен, приор на префектурите от Мондей, в писмото си за представянето на първото издание на *История на една душа* (1898 г.) дава следната доктринална оценка за текста на неизвестната тогава млада кармитка: „Тези страници изобилстват от едно тъй високо богословие, на каквото обикновено не се възхищаваме дори и в най-добрите духовни книги“. А говорейки за източниците и стила ѝ, той твърди: „Не е ли удивително да се види как една млада жена на малко повече от двадесет години проявява интелигентност в обширното поле на боговдъхновените Писания, за да схване с увереност най-разнообразни текстове, подходящи на нейната тема? Макар и на моменти да се издига до наистина удивителни мистични висоти, мистиката ѝ остава сладостна, блага и изцяло евангелска“. Това е първото квалифицирано преценяване на съчинения на Тереза като особено въздигнати по своята богословска стойност, по библейската си чистота и по силата на житейското си свидетелство. През същия век следват и други преценки, които възхваляват не само светостта на Тереза или нейното духовно учение, но и чисто богословския и премъдростен характер на нейните интуиции. Това е направено от богослови като Ив Конгар или Ханс Урс фон Балтазар, които виждат в Тереза едно „богословско същество“; от писатели като Ж. Гитон, който се възхищава на духовния гений на Тереза от Лизьо; от богослови и духовни учители като о. Гаригу-Лагранж или Мари-Йожен на Младенеца Исус, и от много други, които са признали силата на богословското свидетелство на Тереза в областта на християнската духовност, наподобяващо това на други учители като Екатерина Сиенска, Тереза Авилска, Йоан Кръстни или Франциск Салски.

Но преди всичко папите от XX век, от Бенедикт XV до Йоан Павел II, отбелязват доктриналната последователност на учението на Малката св. Тереза, което достига направо,

както казва Пий XII, до самото сърце на Евангелието.

В текстовете на Тереза се забелязва преди всичко една премъдростна харизма, плод на Светия Дух, една „наука за любовта“, която Тереза е научила от „Учителя на учителите“ – Исус, и която е умеела да преподава въпреки крехката си младост, едно учение, което, както тя е предполагала, ще се превърне в универсално, трайно послание, приветствано от Църквата. Тази интуиция може да е изглеждала като претенция или мечта, но разпространението на нейното учение по целия свят я е потвърдило и удостоверило. Всъщност Тереза е определена от папите, напр. от Пий XI, като „Божие слово“ за нашия свят.

По своето качество учението на Тереза, още от първите страници на нейните ръкописи, съдържа истинска евангелска мъдрост и притежава изящна богословска последователност. То е, както може би бихме казали днес, повествователно богословие, богословие на сърцето и ума, в което Тереза разказва за присъствието и действието на Бог в своя живот. Той я води пряко, разкривайки тайните Си чрез Писанието, вратата на Църквата, изучавана в Катехизиса, историческата реалност на всекидневния живот, изживяван с изключителна интелигентност и чувствителност, в непрекъснат диалог с Исус, нейния истински Учител и духовен наставник. Може би онова, което се появява у Тереза, е не вяра, търсеща интелектуално разбиране (*fides quaerens intellectum*) – нещо, присъщо на други църковноучители, а вяра, която се стреми да се подчини на благодатта в съзнателния дар на свободата, която се отдава изцяло на Бога, с жизнен отговор, приемащ тайната на Божията любов във всекидневния живот. Това е просветлена от любовта вяра, която намира израв в един пълноценен отговор на упование и любов. При Тереза става дума за богословско и духовно учение, което се ражда от живота и води до съвършенството на любовта, като по този начин преодолява известен исторически разлом между богословието и светостта.

Това не означава, че се открива някакъв недостиг в произведенията на Тереза, които притежават и богословска точност (съгласуваност), доколкото са свидетелство за вяра, изповядвана, молена, изстрадвана и живяна. Някои глави от догматиката и духовното богословие, плод на приемствеността на живата традиция на Църквата, получават специфично и оригинално задълбочаване в богословския опит на църковноучителката. Споменатото по-горе становище (*positio*) изброява и онагледява някои глави от богословието, в които Тереза става *auctoritas* („авторитет“): неповторимия опит за Божието милосърдие и за Неговото бащинство; радостното приемане на бедността на създанието, отворено с упование към благодатта; силния и непосредствен опит за присъствието на Христос и неговите тайни в живота ѝ; централното място на богословските добродетели вяра, надежда и любов, изживявани в разгара на изпитанието и в блясъка на пълното себеотдаване на Бога; опита за Църквата с нейното майчинско измерение, със съзнанието, че е мистично Тяло Христово, с красотата на харизматичната ѝ святост и мисионерската ѝ универсалност; евангелското преоткриване на Мария, на пътя ѝ във вратата и в нейното духовно майчинство; динамичното усещане за последните реалности и за общението на светиите като непрекъсната свързаност между небето и земята и като участие на блажените в живота и мисията на Странстващата църква във времето. Интересна е и съпоставката на учението на Тереза с източниците на богословието. Тя черпи вдъхновение от текстовете на Стария и Новия завет, които цитира с голяма вещина, като дава непосредствени и мъдри тълкувания, освободени от допълнителни наслоения. В пълно съответствие с учението на Църквата, достигайки до висотите на истинската духовна екзегеза на Божието слово, тя осветлява някои основни теми, като харизмите в Църквата и централното

място на любовта към Бога и към другите, разчитайки на себеотдаването на Божието милосърдие. Тереза черпи от този първоизточник с помощта на класически средновековен текст като *Подражание на Христа*, благодарение на прочитането на произведенията на св. Йоан Кръсни и св. Тереза Исусова, но също и с помощта на други духовни книги от онова време.

Няма нужда да се спираме на други критерии, които външно подсилват по някакъв начин самобитната стойност на нейното открояващо се учение. Имаме предвид, преди всичко, неповторимото приемане на нейното учение сред Божия народ, характеризиращо се с универсалност и повсеместно разпространение на нейните текстове – нещо, с което малко духовни автори, били те стари или нови, могат да се похвалят. И това се подкрепя от очевидното положително влияние в евангелизацията, в младите църкви, в далечни общности, дори извън Католическата църква.

Трябва също така да се помни, че знак за плодотворното приемане на едно богословско и духовно учение и положителен довод за признаването на титлата „църковноучител“, както беше споменато, несъмнено е влиянието, упражнявано от посланието на светията върху Учителната власт на Църквата както пряко, когато тази власт изповядва учението на светеца или светицата, така и непряко, когато то се използва като *auctoritas* на традицията в специфични области на католическото учение. А случаят с Тереза е именно такъв. В обширната документация, включваща думите на папите от XX век за нея както с оглед на специфичното въздигане на нейната святост, така и с оглед на обикновеното упражняване на тяхната Учителна власт, има доказателство за това как Тереза от Лизьо става *auctoritas theologica* („богословски авторитет“) в някои специфични области на църковното учение, а именно що се отнася до универсалното призвание към святост, до апостолската и мисионерска стойност на съзерцателния живот, до посланието на евангелската радост, до пълното упование в Божието милосърдие, до средищното място на любовта в живота на Църквата. И накрая, ако определена актуалност трябва да се счита за необходима за провъзгласяването на един църковноучител, Тереза от Лизьо със сигурност притежава универсално и актуално присъствие в целия Божи народ, с което може би малко други светии могат да се похвалят, и то както заради вниманието, което ѝ обръщат богословите, така и заради набожността, която имат към нея смирените души. Тереза присъства духовно в много нации, притежаващи значима християнска традиция, както и в нации, наскоро освободени от комунизма, а също по много специален начин в младите църкви в Африка, Америка и Азия.

Посланието на Тереза отеква живо и актуално за хората от XX век, както се вижда от присъствието и непреходното значение през този размирнен век на нейното учение и от непрекъснатото издаване на нейните текстове, преведени вече на около петдесет езика. Няма нужда да се спираме на тази тема. Йоан Павел II, почти предусещайки причините за обявяването на Тереза от Лизьо за църковноучителка, обобщи някои от тези бележки за уместността на нейното доктринално и духовно послание на 24 август в Париж, когато каза: „Учението на Тереза, истинската наука за любовта е ярък израз на нейното познание за любовта Христова и на нейния личен опит за благодатта; тя помага на днешните хора и ще помогне на тези от утрешния ден да разберат по-добре Божиите дарове и да разпространяват благата вест за Неговата безкрайна любов. Кармитка и апостолка, учителка по духовна мъдрост на много богопосветени и миряни, покровителка на мисиите, св. Тереза заема първостепенно място в Църквата. Нейното забележително учение заслужава да бъде признато за едно от най-плодотворните“. С провъзгласяването на Тереза на Младенеца Исус за църковноучителка

Учителната власт на Църквата, с една от онези пророчески интуиции, които характеризират понтификата на Йоан Павел II, извършва смел и взискателен акт. Дава църковноучителна степен на една жена, на млада жена, на една съзерцателна душа. Тереза ще бъде най-младата църковноучителка, сякаш за да се подчертае нейното умаление и несъзвучие с общоприетото.

Това възвисява нейната премъдростна харизма, която е получена като дар на Светия Дух за цялата Църква, изразена е с очарованието на женския гений и свежестта на ранната християнска зрелост, изживяна е в усамотението и в църковното общение на съзерцателния живот. Тя провъзгласява централното място на Евангелието, преживяно в живота ѝ. В Тереза се изпълнява словото на Исус, тайните на Царството се разкриват на малките (Мат. 11:25 и сл.). Тереза от Лизьо ще бъде и най-близкият до нас във времето учител на Църквата. Всъщност само един век ни дели от нея. Църковноучителят, който преди това беше най-близо до нас във времето, е св. Алфонс Мария де Лигуори, починал през 1787 г. Тереза го следва с един век и доближава учителите на Църквата до нас във времето. Близостта на Тереза на Младенеца Исус не е само хронологична. Тя е живяла в модерните времена. Тя е учител в областта на съвременната духовност на нашия XX век. С провъзгласяването ѝ се подчертава също така, че специфичната харизма на църковноучителите не е изчерпана във времето. Духът Господен продължава да изпраща своите пратеници, мъже и жени, в Църквата като учители и свидетели на вярата, надарени с открояващо се учение, подходящо за времето и нуждите на историята, за доброто на целия Божи народ.

Провъзгласяването на Тереза от Лизьо определено се вписва в планове на Провидението. С нея Църквата признава дар, даден на нашето време в лицето на тази млада кармитка, която свежо ни предлага вечното послание на Евангелието.

о. Хесус Кастаньо Сервера OCD
(източник: *Osservatore Romano*, 22 октомври 1997 г.)